

2. OPPIKOULULAISEN TYÖT JA HARRASTEET

2.1. LAHDEN LYSEO SOTA-AIKANA

Oppikoulu oli ennen sotia ja vielä 1950-luvullakin Suomessa harvojen nuorten koulu. Niinpä meidänkin kansakoululuokaltamme pyrki oppikouluun ainoastaan kaksi oppilasta neljännen luokan käytyään. Muutamat pyrkivät sinne vasta viidenneltä tai kuudennelta luokalta mm. sen vuoksi, että vanhemmat eivät katsoneet oppikoulua tärkeäksi tai että lasten irtautuminen monen vuoden luokkatovereista tuntui vaikealta. Sota toi koulunkäyntiin lisäksi omat erityiset piirteensä.

Lahdessa oli sodan alkaessa vain kolme oppikoulua: vanhin oli Lahden yhteiskoulu ja sitten ikäjärjestyksessä Yksityinen Tyttölyseo ja valtion omistama, pojille tarkoitettu Lyseo. Viimeksi mainitussa opinahjossa aloitin opiskeluni talvisodan jälkeen syyslukukauden 1940 alussa. Myöhemmin Lahteen saatiin Kannaksen yhteislyseo ja Lahdenpohjan keskikoulu ja muitakin oppikouluja.

Eron kansakouluun, jossa oppilaita sinuteltiin, huomasi jo ensimmäisellä oppitunnilla, kun lehtorit puhuttelivat meitä sukunimillä ja opettajien suhde oppilaisiin oli muutenkin etäisempi kuin kansakoulussa. Me oppilaita luonnollisesti teitittelimme opettajiamme. Lyseon lehtorit saattoivat käyttää myös yksikön kolmatta persoonaa puhutellessaan meitä esim. seuraavaan tapaan: “Mitä se Kauranne siellä puuhailee? Tuleepas tänne eteen ja luovuttaa sen tritsan koulun varastoon kevääseen saakka.” Kauranne luonnollisesti taipui mukisematta kasvattavaksi tarkoitettuun kehotukseen.

Lyseo oli kahden vuosikymmenen ikäinen opinahjo, kun meidän luokka alkoi kahdeksanvuotisen taipaleensa Apollon lyyraa kohti. Vähän yli kymmenvuotias koulurakennus sai sodan seurauksena ottaa suojiinsa Terijoen yhteiskoulun opettajineen ja melkoisen määrän karjalaisia oppilaita, joiden tovereiksi otettiin myös lahtelaisia nuoria. Jatkosodan aikana Lyseosta tehtiin sotasairaala. Tällöin Lahdessa alkoi todellinen koulukaruselli, kun mainitut kaksi koulua sijoitettiin Yhteiskoulun tiloihin yhdessä isäntäkoulun oppilaiden kanssa. Koulurakennus oli “täynnä kuin Turusen pyssy”, sillä kaikki tilat “Manalasta Taivaaseen” olivat tehokkaassa käytössä aamumarhaisesta iltamyöhään.

Syksyllä 1941 ei koulu alkanutkaan kuten tavallisesti ensimmäisenä syyskuuta. Kolmen kuukauden kesäloma venyi lähes kaksinkertaiseksi sotatoimien aiheutta

Ylläolevat viisi Kauranteen veljestä olivat kaikki Lahden lyseossa lukuvuonna 1945-46. Vasemmalta Jouko, Untamo, Urpo, äiti Elli, Kalevi ja Timo. Kolme vanhinta sotilaspöikapuvuissa, kaksi nuorinta sota-ajalle tyypillisissä villapaidoissaan.

man keskeytyksen vuoksi. Osa opettajia oli kutsuttu erilaisiin maanpuolustustehtäviin. Kotirintamalla olevista aikuisista monet toimivat väestönsuojelun ja kansanhuollon tehtävissä. Viimeksi mainittu virasto jakoi suomalaisille ruoka- ja vaatekortteja, joiden avulla kansalaiset saivat ostaa määräysten suuruiset annokset leipää, lihaa, voita, kahvia, vaatteita, kenkiä jne. Äitinikin oli tämän viraston palveluksessa, kunnes siirtyi sairaalalotaksi. Kun koulu marraskuussa 1941 alkoi, olivat useat Lyseon keski-ikäisistä miesopettajista hoitamassa tointaan, samoin kaikki naisopettajat. Nuoret miehet olivat yleensä armeijan tehtävissä, useimmat rintamalla, jossa mm. piirustuksen lehtori Martti Peippo kaatui. Eräillä opettajistamme oli koulutyön ohella maanpuolustukseen liittyviä lisätehtäviä. Sota löi näin leimansa lähes kaikkien maamme koulujen toimintaan.

Kun siis Lahden yhteiskoulu, Lyseo ja Terijoelta Lahteen tullut Kannaksen yhteislyseo toimivat samojen kattojen alla, oli kouluilla myös yhteisiä opettajia. Esimerkiksi Yhteiskoulun Björklundit, isä ja tytär, hoitivat suuren osan Lyseon biologian opetuksesta ja osan siitä hoiti Kannaksen yhteiskoulun rehtori Martti Salokas. Vastaavasti Lyseon opettajat antoivat opetusta naapurikoulujen oppilaille. Myöhemmin olen kuullut, että samoissa yhteiskoulun rakennuksissa toimi myös Lahden tyttölyseo.

Sota-aika kasvatti kaikkia suomalaisia vaatimattomuuteen ja joustavuuteen. Isänmaan itsenäisyys oli tärkeintä, muut asiat palvelivat tätä tavoitetta. Vaikka aika oli raskasta ja tuotti varsinkin haavoittuneille sekä kaatuneiden omaisille paljon surua, liittyi sota-aikaan positiivisiakin piirteitä. Esimerkiksi hampaille ja koko keholle oli terveellistä, että makeisten imeskelyä eikä liikasyöntiä voitu ruuan vähyyden takia harjoittaa. Nuorison oli osallistuttava tehokkaasti kotitöihin ja tyydyttävä vaatimattomiin vaatteisiin ja välineisiin. Silloin ei syntynyt vapaa-ajan ongelmia eikä ilki-valtaa, vaan kasvettiin kohtuullisiksi, kohteliaiksi ja vähään tyytyväisiksi ihmisiksi. Tiedotusvälineet käsittelivät enimmäkseen vakavia ja arvokkaita asioita eivätkä mustamaalailleet olojamme ja olivat - ihme kyllä - nykyistä optimistisempia maailman tulevaisuuden suhteen.

Vaikka emme edellä sanotusta huolimatta odota sotaa mihinkään maailman kolkkaan, monet sodan kokeneet kansalaiset toivovat, että tämän päivän ja huomisen suomalaiset olisivat tyytyväisiä hyvään isänmaahamme, vaikka haluavatkin kehittää sen oloja. Sota-ajan suomalainen koulu kasvatti kunnioittamaan niitä arvoja, joita ilman emme voi elää tulevaisuudessaan. Nykyajan ihmisillä on paljon oppimista sota-ajan oloista, myös sen ajan koulutoimesta.

Joka syksy siirtyivät uudet ikäluokat kansakouluista ja ns. valmistavasta koulusta oppikoulujen ensimmäisille luokille. Kun sotaan totuttiin ja pommitukset vähenivät mm. Lahden seudulla, ei keskeytyksiä tullut muille kuin ylimpien luokkien oppilaille, joista osa siirtyi armeijan riveihin. Vanhin veljeni yhdessä monien luokkatovereittensa kanssa palveli ilmatorjuntajoukoissa.

Me muut jatkoimme osapäiväistä koulunkäyntiämme. Kauranteen veljeksiäkin tuli Lyseoon lähes joka vuosi yksi lisää, niin että meitä oli lukuvuonna 1945-46, vanhimman veljemme Kalevin abiturienttivuonna, kaikki viisi veljestä. Se lienee vieläkin Lyseon ennätys, jos puhutaan pelkästään saman perheen poikien yhtäaikaisesta koulunkäynnistä tässä koulussa.

Rintamalla lukiolaiset pyrkivät lukemaan oppikoulun kursseja ja sodan jälkeen heille järjestettiin pikakoulutusta mm. Niinisalon kasarmeilla, jossa opettajina toimi mm. Lahden lyseon opettajia. Vaikka sota-aikana jouduttiin lyhentämään monilta ikäluokilta paljon opetusaikaa ja -aineita, kasvoi sen ajan nuorista valtaosa kunnan kansalaisiksi ja monesta lyseolaisesta on tullut aikansa yhteiskunnan tukipylväitä.

2.2. HYPY SUURMÄESTÄ

Harva lahtelaispoika välttyi harjoittamasta mäenlaskua elämänsä jossain vaiheessa. Ensimmäiseksi ei luonnollisestikaan pyritty hyppäämään Salpausselälle rakennetuista suurista hyppyreistä, vaan eteen sattuneista luonnonmäistä. Joka puolella kaupunkia oli näet sopivia rinteitä töyssyineen, joihin pojat ja monesti tytötkin muotoilivat pikku hyppyreitä. Niissä rin-teissä tehtiin ensimmäiset hypyt yleensä hiihtosuksilla. Lahtelaisten mäki-hyppyä harrastavien poikien sankareina olivat tuohon aikaan sellaiset mäkikotkat kuin Lauri Valonen ja Leo Laakso, jotka olivat voittaneet Salpausselän kisojen mäkikilpailun useaan kertaan.

Asemantaustan esikaupungin pojilla oli Eteläisen kansakoulun vieressä olevan mäenlaskurinteen lisäksi pari suosittua hyppymäkeä. Pienempi niistä oli nimeltään Metsätösa Liipolan metsässä ja suurempaa kutsuttiin Lohkariksi ja se sijaitsi Kerinkallion maastossa. Siinä hyppyrissä olivat kuulemma harjoitelleet Valosen veljeksetkin nuorempana. Jos menit mäen päälle sukset olalla etkä uskaltanut hypätä, muut mäenlaskijat haukkuivat sinua akaksi, jänishousuksi tai peräti ryssäksi, joten mäki oli laskettava seisten tai kaatuen. Jotkut meistä innostuivat vähitellen niin paljon mäen-laskuun, että liittyivät Lahden hiihtoseuraan ja ryhtyivät harjoittelemaan ensin Karpalosuon pienessä mäessä ja talven, parin perästä nykyisen suur-mäen paikalla sijainneessa keskisuudessa mäessä. Kun veljeksistämme kaikki kolme vanhinta piti mäenlaskusta, nousi meidän intomme harjoitella pienis-sä hyppyreissä ja ruveta ottamaan osaa oikein virallisiin kilpailuihin.

Lahden suurin hyppymäki sijaitsi 1940-luvulla hiihtostadionin itälaidalla aivan rautatien vieressä. Mäki avautui nykyisen hiihtokatsomon suuntaan. Silloinen mäkiennätys oli norjalaisen hyppääjän Arnold Kongsgardin ni-missä, muistaakseni 71 metriä. Hiihtoseuran pojat olivat aina auttamassa Salpausselän kisojen järjestelyissä. Koulussa keskustelimme jo viikkoja ennen kisoja voittaja-suosikeista ym. kisoihin liittyvistä asioista. Väli-tunneilla näyttelimme maassa hyppien kuuluisien mäenlaskijoiden tyyliä. Itse kisoissa olimme alamäen rinteessä hiihto- tai mäkisukset jalassa tamppaamassa mäkeä jokaisen kaatuneen hypyn jälkeen ja taukojen aikana. Näin tapahtui myös maaliskuun alussa vuonna 1942. Innostus oli korkealla pikku poikien mielissä mäkimiesten komeiden hyppyjen johdosta.

Kun yleisö poistui kisamontusta sunnuntaisen mäkikilpailun jälkeen, hiipivät eräät nuoret mäenlaskijat suksineen suurmäen päälle ja toiset menivät tuomaritorniin näyttämään “selvää”. Valitettavasti minun mäkisukseni oli-

vat jääneet kotiin ja jouduin siis selvännäyttäjäksi. Puolen tusinaa hyppytoveriamme kiipesi mäen laelle ja sieltä he tulivat illan hämärtyessä toinen toisensa jälkeen hyppyristä alas, oli pelko miten suuri tahansa. Eihän kukaan voinut perua siinä tilanteessa. Vaikka pojat lensivät ilmassa kuka mitenkään, lähinnä sirkuspelleä muistuttaen, olivat hypyt pienten katsojien mielestä suurtekoja. Vanhin veljenikin oli näissä kisaillan hypyissä mukana ja iloitsi muiden hyppääjien kanssa vauhdin hurmasta.

Illalla kotiin mennessämme teimme päätöksen, että myös minä tuon mäkisukset seuraavana aamuna kouluun ja menemme ruokatunnilla kiireesti hyppymäelle eräiden tuttujen lyseolaisten kanssa. Niin sitten maanantaina tapahtuikin ja mukaan tuli melkoinen joukko luokkatovereitamme, jotka olivat kuulleet suunnitelmastamme ja edellisen illan hypyistä. Olin tuolloin vasta 13-vuotias ja tietääkseni nuorin suurmäkeen pyrkivä sillä hetkellä.

Yöpakkanen oli jäädyttänyt hyppyrin nokan, josta en tiennyt mitään ja keli oli mitä luistavin. Muutenkin oli kaunis, pilvetön talvisää. Tovereistamme osa kiipesi tuomaritorniin, osa mittamieheksi alamäen viereen ja osa pojista jäi vastamäkeen seuraamaan tilannetta kauempaa.

Me ainoat hyppääjät, Kalevi-veljeni ja minä, nostimme koivuiset mäkisukset olallemme ja aloimme kiivetä jyrkkiä portaita ylämäkeä kohti. Korkealla huipputasanteen alapuolella olleilla jäätyneillä portailla, kun kylmä tuuli puhalsi Asemantaustan aukeilta ja vinkui suurmäen puu- ja vaijerirakenteissa, alkoi alkuinnostukseni hieman jäähtyä. Pidin tiukasti kiinni kaiteista ja katselin kiivetessäni yhä pienemmiltä näyttäviä Salpausselän mäntyjä ja kuusia. Vihdoin saavuimme ylimmälle tasanteelle ja totesimme, miten kaukana pieniltä pisteiltä näyttävät katselijat olivatkaan. Pyysin veljeäni, joka oli ensin valmis lähtöön, odottamaan hiukan, jotta saisin hänen läsnäollessaan varmistaa omien siteitteni kiinnityksen ja sain samalla aikaa koota itseäni.

Veli-Kalevin tunnelmat olivat vähemmän jännittyneet kuin minun, olihan hän jo hypännyt edellisenä iltana mäestä kaksi kertaa. Niinpä hän heilauttikin rennosti kättään hypähtäessään liukuun ja luikkasi vielä lähtiessään silloisen muotilaulun sanat ”Näkemiin nyt pikku Tellervo”. Nopeasti hän häipyi pieneksi pisteeksi hyppyrin nokalle ja sieltä ilmaan ja pian sitten alamäen kumpareen taakse. Odotin hänen ilmestyvän heti kohta vastamäkeen, mutta eipä ilmestynytäkään, siis kaatunut. Tunsin itseni siellä ylhäällä tuulessa ja kylmässä yksinäisemmäksi kuin koskaan aikaisemmin elämässäni. Pitkiltä

Hypätessäni ensimmäisen kerran Salpausselän suurmäestä tuntui siltä kuin olisin leijunut puhelinlankojen päällä.

tuntuvien minuuttien perästä veljeni kiipesi lumisena vastamäkeä, toinen suksi jalassa ja toinen kädessään viittoillen “selvää” minulle. Vastaavasti pojat tuomaritornissa näyttivät merkkiä: Mäki selvä, ala tulla.

Ristin käteni ja kertosin mielessäni Isä meidän rukousta ja läksin viilettämään hyppyriä kohti. Ylämäen lasku meni luontevasti, olimmehan harjoitelleet sitä usein pienemmissä mäissä. Yht’äkkiä olin lennähtää selälleni, kun jäisessä ylämäessä ennen hyppyriä suksieni vauhti äkillisesti kiihtyi. Onneksi vaistoni vaati ponnistamaan eteenpäin ja näin pääsin ilmassa jonkinlaiseen etunojaan enkä tullut selälleni alustalle vaan leijailin jalat seikkaillen kuin puhelinlankojen päällä ja tömähdin noin 50 metrin paikkeille. Alastulo oli horjuvaa, toinen jalka lennähti sivulle, mutta kuin ihmeen kaupalla pysyin pystyssä. Alamäen loppuosan lasku meni paljon paremmin, koska olimme harjoitelleet sitä kymmeniä kertoja.

Hypyn päätteeksi liu’uin kauniisti vastamäkeen, jossa vauhti laantui ja itsevarmuuteni nousi, kun silmäilin iloitsevia ja ihmetteleviä koulukaveritani. Suksieni pysähtyessä olin jo valmis kysymään rauhallisella äänellä: Mitäs kello on, pojat? Ehtisikö sitä hypätä vielä kerran ruokatunnin aikana? Totesimme, että aika riitti toiseen hyppyyn ja niin nousimme jälleen hyppytorniin. Tämä hyppy lienee mennyt hieman paremmin, vaikka siitä ei mieleeni jäänyt samanlaisia muistijälkiä kuin ensimmäisestä. Tunnelma oli hyppöjen jälkeen aina mahtava ja siksi suoritimme useita hyppyjä seuraavina viimeisinä lumisina kevätpäivinä.

Monen viikon ajan sain nauttia mielihyvää siitä, että lyseolaisten viidakko-radio kuulutti minun eräänä maamme nuorimmista hypänneen kaatumatta Lahden suurmäestä. Myöhemmin samana talvena eräät minua nuoremmat pojat, esimerkiksi Eskelisen Jaska tekivät saman tempun. Kotona emme heti uskaltaneet kertoa näistä hypyistämme, kun pelkäsimme äitimme reak-

tioita. Mutta ei kestänyt kauan, ennenkuin pikkulinnut kertoivat urotekomme eikä äitikään osannut pelätä enää, kun ei ollut vielä silloin itse katsomassa paikan päällä tempujamme.

Kun muistelen ensimmäistä hyppyäni Lahden suurmäestä, tekee mieleni todeta runoilija Eino Leinoa mukailleen: yksi on muisto ylitse muiden, pienen pojan huimaava lento Salpausselän talvisella taivaalla Herran vuonna 1942.

2.3. TÄHTIHETKIÄ OPPIKOULUSSA

Maamme oppivelvollisuuskoulujen päivittäinen työ on tapana alkaa ns. päivän avauksella, jota aikaisemmin nimitettiin aamuhartaudeksi. Tämän yhdessäolotuokion luonne on uudistettu sen vuoksi, että mahdollisimman monet oppilaat voisivat olla avauksessa mukana uskonnostaan huolimatta. Aikanaan aamuhartauksilla oli sama tavoite: alkaa päivän työ eettisiä arvoja ja hyviä tapoja korostaen. Ainakin se aamuhartaus, jota tässä kuvaan, sopisi päivän avaukseksi tänäänkin niin uskovaiselle kuin vapaaajattelijallekin.

Menimme aamuisin lyseon juhlasaliin luokittain tietyille paikoillemme. Rehtori ja opettajat seisoivat juhlanan puhujanpöntön kahden puolen oppilaskonjonon edessä ja osa heistä seinävierellä kuunnellen ja meitä oppilaita samalla valvoen. Aamuhartauksien puhujina toimivat paitsi uskonnon opettajat myös eräät muut, tavallisimmin vakavan elämäkatsomuksen omaavat opettajamme, joskus vierailijatkin. Aniharvoin pitivät oppilaat aamuhartauksia; sen sijaan säestäjinä soittotaitoisimmat koulutoverimme toimivat vuorotellen.

Mieleeni voimakkaimmin jääneen hartaushetken piti eräänä aamuna matematiikan lehtorimme Oskari Jaakkola, joka uskontokannaltaan lukeutui adventisteihin. Kirkkokuntaansa Jaakkola ei kuitenkaan tuonut esille aamuhartauksissa enempää kuin oppitunneillakaan, mutta hänen vakava elämäkatsomuksensa kuvastui ulospäin vakaana käyttäytymisenä, jolle me sen ajan lyseolaiset annoimme paljon arvoa. Myöhemmin Oskarin vanhettua nuoret valitettavasti häiritsivät hänen tuntejaan, eivätkä osanneet arvostaa hänen vilpittömyyttään ja hyväntahtoisuuttaan.

Lehtori Jaakkolan pitämä aamuhartauden aihe oli maailmankaikkeuden rakenne ja tähtien toiminnot. Jaakkola hallitsi aiheensa. Aluksi hän luetteli meidän aurinkokuntamme kiertotähdet, niiden koot ja etäisyydet auringosta laskettuna, sekä joukon niihin liittyviä muita tietoja. Sitten hän siirtyi kertomaan kiintotähdistä